

Олександр Кирилюк

**Р. М. ВОЛКОВ ТА В. Я. ПРОПП: ПИТАННЯ
ПРІОРИТЕТУ ТА ВПЛИВУ НІМЕЦЬКОЇ
ФОЛЬКЛОРИСТИЧНО-НАРАТОЛОГІЧНОЇ ТРАДИЦІЇ
НА ДОСЛІДЖЕННЯ НИМИ СТРУКТУРИ КАЗКИ**

Метою даної роботи є виявлення фактів впливу на В. Я. Проппа результатів піонерського дослідження структури казки Р. М. Волковим, і на них обох – німецької фольклористично-наратологічної традиції, а задачею – з'ясування того, чи можна вважати наявні у цих авторів прямі запозичення явищем плагіату.

Українці мають чи не найбагатший в світі фольклорний спадок. Відомий радянський дослідник Микола Андреев писав, що його український матеріал, далеко ще не повний, є майже в три рази більшим за основний каталог С. Томпсона (див.: [25; 26])¹. Перші спеціалізовані друки українських казок, що прийшли на зміну їхнім епізодичним вставкам у твори 15–17 ст.ст. іншого жанру, скажімо, в писаннях Івана Вишенського чи проповіді Лазаря Барановича, з'явилися на початку 19-го століття².

Слід зазначити, що в українському казкознавстві відбилися загальносвітові тенденції в методологічному й теоретичному осягненні казок. В. Буслаєв дав перший аналіз наших казок з міфологічної точки зору, до цієї ж школи належав О. Котляревський. Найзначнішими представниками школи міграції (запозичень казкових сюжетів) були М. Драгоманов, М. Сумцов та Іван Франко. До безцінного спадку слід віднести створення систематичного реєстру, запис та публікацію українських народних казок на початку 20-го ст. Етнографічною комісією Наукового Товариства ім. Т. Шевченка [13]. Серед ранніх прикладів систематизованого викладу та аналізу накопиченого матеріалу можна назвати «Історію української літератури» Михайла Грушевського, перший том якої вийшов 1923-го року (див.: [5]).

Традиційність та консервативність української народної ментальності, яка в своїх фольклорних формах зберегла часто майже незміненою архаїку найдавніших часів, змушували звертатись до них як до невичерпного джерела історії народного світогляду вчених сусідніх народів, зокрема, російських та польських, велика питома вага українських матеріалів в працях яких є вкрай показовою. Годі й згадувати праці тих російськомовних вчених імперії, куди входила Україна, які за походженням та за душею були українцями, як, скажімо, О. Веселовський та О. Потебня³.

Проте багато казкового та суміжного з ним матеріалу, зібраного вченими-ентузіастами, як тими, що входили до Товариства, так і переліченими вище, до певного часу залишалися концептуально неопрацьованим. Першою спробою такого опрацювання була робота Р. М. Волкова [3].

Роман Волков принаймні з квітня 1924 року по грудень 1925 року був

головою етнографічно-діалектологічної секції Одеської комісії краєзнавства при Всеукраїнській академії наук, про що свідчить звіт за вказаний період про проведення 26-ти засідань. Як керівник цієї секції він працював над організацією музею Степової України. Крім того, він вів семінари з матеріальної етнографії та фольклору, українознавства, зі стилістики казок, билин та дум, а також з ткацтва та писанкарства на Чернігівщині [8, с. 2–4]. Про вітчизняні витoki його праці, яка, судячи з усього, спочатку була написана українською мовою, свідчать вкраплені в її текст українські слова «рушники» замість «полотенця», «панич» замість «барчук», «хустки» та «ширінки» (за О. Потебнею, від «широкого полотна») [14, с. 670] замість «платки», «Кобиляча голова» (замість «Кобилья» або «Конская» голова), сполучники «та» замість російського «и» тощо. Припущення про українське тло розвідок Р. М. Волкова побіжно підтверджується також наявністю в його праці суто українського терміну «царенко», утвореного за звичним назвиськом сина за батьком (Хмель – Хмельниченко). Подібні українські терміни з роботи Волкова на кшталт «царенко», «хустки», «ширінки» або ж «Кобиляча голова» пізніше вживали В. Я. Пропп та інші російські дослідники, цілком ігноруючи російські лексичні аналоги. Українські витoki праці Романа Волкова, вочевидь, визначені тим, що базовим матеріалом для його розвідок слугували саме вищезгадані збірки українських казок (І. Манжури, І. Рудченка та інших). Важливо сказати, що труд такого рівня, як книга Волкова, не міг з'явитись на порожньому місці, він виник у розвиток вже достатньо розвинутої світової системи вивчення та систематизації казкової спадщини, в тому числі – й німецьких дослідників.

Особливим моментом оцінки роботи Р. М. Волкова є визначення його впливу на В. Я. Проппа, який, за всіма ознаками, був якщо не вирішальний, то досить значний. Даний висновок підтверджує та обставина, що в своїх працях Пропп виділяє такі структурні казкові одиниці, походження яких стає зрозумілим лише після ознайомлення з роботою Волкова. Значну кількість казкових епізодів, термінів та навіть посилань на конкретних авторів у працях Проппа, присвячених казці, без перебільшення можна вважати використаними в подовження розвитку ідей, закладених в роботі Волкова. Це саме ті інваріантні елементи казки, або синтагматичні одиниці, які в інтерпретації Проппа через їх трансформацію в семантичні одиниці отримали загальновідомий вигляд функцій актантів, визначених за колами їх дії, котрі потім стали парадигмальними. Після ознайомлення з не настільки відомою, як труди Проппа, працею Волкова, легко переконається, що саме Волков вперше виділив ті елементи казкової структури, ввівши у науковий відповідні терміни, яких пізніше Пропп прямо використав для власного опису та пояснення будови казки [16]. Очевидність цих запозичень стає ясною з

наведених нижче прикладів.

Явним збігом є, зокрема, проппівська «Відлучка», яка в Волкова розглядається як вставна зав'язка «Чоловік у відлучці» (С-6-1), через що беззахисні відтепер герої потерпають від мачухи або заздрісних сестер. Після відлучки діти попадають у біду, і цей момент теж зафіксував Волков, але тільки стосовно дітей, що не слухалися матері (f-1). Хоча у Волкова немає, як у Проппа, «заборони, що пов'язана з відлучкою», наслідки порушення іншої заборони – заглядати в таємну кімнату, так само викликають біду. До речі, у Проппа даний елемент казкової морфології теж існує, у вигляді заборони відвідувати таємний прикомірок. Те, що у Волкова було виділено як дуже розповсюджений мотив порушення заповіту, у Проппа постає як порушення заборони або припису.

З казковим елементом, виділеним Волковим, де йдеться про те, як мудрий чоловік попадає в скруту після порушення ним заборони царя нікому не відкривати смислу його мудрих слів (f-13) перегукуються проппівські виклади щодо заборони герою ділитися з іншими людьми потойбічним за походженням знанням. Серед заборон, що їх називає далі Волков, є заборона торкатися жар-птиці. Цього казкового птаха Пропп теж піддає аналізу, вважаючи його приналежним до світу мертвих, звідки і виникає заборона дотику до нього. Саме під кутом зору золотавості як ознаки потойбічності згадує Пропп інших тварин та предмети, які в його попередника присутні майже без виключення як пташка золотий чубчик (v-1-2), качка золоте пір'ячко (v-1-3), олень золоті роги (v-1-5) або свинка золота щетинка (v-1-6), а також золоті та срібні яблука (v-2-1), сад із золотим листям, що виростає на могилі (v-2-2), золоте яечко (v-2-3), золоті прядка та веретенце, цебро та дзбан (v-2-4) тощо. Особливу увагу в аналізі функції помічника героя Пропп приділив дивному чарівному коню, або коню із золотою гривною. До нього значну роль цього персонажу відзначав Волков, виділивши його в окремий клас (w-1-1), (w-1-2) та (v-1-4). Сказане стосується також і образу орла.

Р. М. Волков до чарівник помічників (чудесних товаришів) героя відносить українських Вернигору, Вернидуба та Прудюса, їхніх російських аналогів Гориню, Дубиню та Усиню (x-1), та ще – Об'їдала, Обпивала, Мороза-тріскуна (x-2), Чуйного, Швидкого та Зіркового (x-3), а також братів-умільців (x-4). У В. Я. Проппа зустрічаємо таких помічників, як Мороз-студенець, брати, Гориня, Дубиня, Усиня, стрілець, скороход, зіркий, чуйний, плавець та керманіч. Попутно додаю, що не зовсім ясна роль Прудюса (Прудюса, Крутивуса, Вусаня, Вусача) як героя з надзвичайними здібностями стає зрозумілою з української казки «Кирик, Кобилячий син, Вернидуб, Вернигора та Прутивус» (радше – Прудюс – О. К.), де останній персонаж «перекинув через море вуса, а по ньому люде переходять» [11, с. 43].

Якщо Волков відносить мотиви вирішення неможливих задач до готових типових мотивів, то Пропп розгортає цей напрямок дослідження в цілу низку задач: Яги, героя, нареченої, царівни, водяника, вчителя-чаклуна – задач, що задаються старому цареві тощо, та висвітлює їхній зміст, розділяючи задачі на класи. Ці задачі у Проппа отримують значення випробувань та іспитів, хоча сам термін «складна задача» при цьому продовжує вживатись. Герою необхідно щось відшукати, просидіти в гарячій лазні, з'їсти велику кількість харчів, впізнати шукане, розгадати загадки тощо. Серед прямих збігів у визначенні цього казкового елементу у Волкова та Проппа можна назвати задачу побудувати в нереальні терміни палац, сад або міст, якого Волков виділяє як окремий мотив впізнання, і цей мотив грає неабияку роль в аналізі казки Проппом. Розділяючи впізнання речей та осіб, піонер структурного аналізу говорить про казки, де відбувається впізнання чоловіком дружини та дружиною – чоловіка, зазначаючи, що найбільш розповсюдженим є мотив «дружина на весіллі чоловіка». Пропп останній мотив виділяє в окремий клас, вживаючи його без будь-якої зміни.

І Волков, і Пропп наводять як важливий казковий елемент впізнання за хустиною, якого Пропп відносить до рубрики таврування героя. Не буде великим перебільшенням твердження про те, що цікавість та дивовижна подвійність образу Баби-Яги, що ним особливо переймався Пропп, також задана його попередником, який вважав Ягу найбільш яскравим казковим персонажем. Більш того, автор «Морфології» виокремлює в спеціальну рубрику «Фу-фу» згадане Волковим формульне висловлювання господарки будинку, куди заходять люди: «Фу-фу, руським духом тхне». Волков однією з примітних прикмет Яги називав те, що вона викрадає дітей (s-1), те ж саме говорить і Пропп, виділяючи дану рису Яги для внесення її на цій основі до своїх казкових рубрик. Вказівка Волкова на те, що Яга напоює та нагодує свого відвідувача, у Проппа втілилось у рубрику «Напоїла-нагодувала». Як важливі дійові особи в обох дослідженнях фігурують мерці («Вдячний мрець» у Проппа та мерці «з могилок» у Волкова, особливо – померла рідна мати пасербиці), або чарівні речі, що з'явилися (виросли) на могилі вбитого мачухою персонажу. Разом з тим, вводячи мотив «Вдячний мрець» [15, с. 19], Пропп посилається не на Волкова, а на німецьке джерело [22].

У казках про «Хитру науку» фігурують потойбічні чарівні вчителі, яким батьки віддають дитину в навчання за умовну платню. Цей мотив у Волкова позначений як (С-10), окрема рубрика з тією ж назвою є також у Проппа. І той, і другий автор згадують халепкувату оборудку, коли героєві казки доводиться продати з власного дому дещо таке, чого він сам не знає (f-11). Волков вказує, що в українських казках недоброго персонажа розмикають конем (d-2-3), у білоруських – розтягують на бороні (d-2-4),

рідше – розстрілюють на воротах (d-2-5), у Проппа говориться про те, що ворога покарано розстрілом, вигнанням, прив'язуванням до хвоста коня тощо. Ще Пропп окремо виділяє такий казковий елемент, як «зак-лик», що його виголошує цар, обіцяючи дочку тому, хто виконає завдання або переспить з нею. Теж саме зустрічаємо у Волкова, де цар, кинувши «заклик», проводить оглядини нареченого (r-3-1). Волков говорить про казковий образ, де герої, що тікають від переслідувачів, створюють їм перешкоди, кидаючи позаду себе різні чарівні предмети (t-3-1). Цей самий образ без будь-якої зміни входить до кола аналізу Проппа. Волков виділяє як предмет аналізу мотиви повернення сліпий героїні очей (r-4-2), осліплення та сліпоти взагалі, і цей мотив спеціально досліджує також і Пропп. В «Історичних коренях казки» він говорить, що герой, відправляючись на пошуки для ліквідації нестачі, бере з собою патерицю, хліб і чоботи, тоді як у Волкова під час пошуків герої зношує три пари чобіт, збиває три залізних посохи, згризає три залізні проскури (r-2).

Думаю, наведених прикладів достатньо, щоб твердження про те, що Р. М. Волков мав суттєвий вплив на визначення загального напрямку творчих пошуків В. Я. Проппа, не вважати невідповідним дійсності. Щоправда, у Проппа зустрічаються такі казкові елементи, які цілком відсутні в Волкова, зокрема, така рубрика, як «Амур та Психея». О. І. Никифоров вважав цей сюжет уособленням нещасного шлюбу [12, с. 288], але той не впливає з жодної російської казки. Її походження виглядає настільки ж незрозумілим, як, приміром, незрозумілим видавалось мені особливе виділення Проппом рубрики «Фу-фу», або чогось подібного, до того, як я не знайшов її у Волкова. Вочевидь, і мотив «Амур та Психея» спливає у Проппа після асиміляції ним результату якогось іншого, невідомого нам дослідження.

Серед попередніх праць, які, за всіма ознаками, могли визначити включення до робіт даних авторів певних рубрик, можна назвати цитовані Проппом праці І. Полівки, котрий вивчав формулу «руським духом тхне», дослідження Г. Шюртцем [24, S. 224], Л. Фробеніусом [21, S. 198] та іншими мотиву проковтнутих і вивергнутих, та В. Баумгартемом [20, S. 240–249] – мотиву запродажі чорту «того, чого вдома не знаєш» тощо [15, с. 226, 87]. Тобто, до відомих джерел запозичень слід віднести всіх тих авторів, особливо чисельних німецьких, на яких багато разів посилались у своїх працях обидва вчених.

Проблема «хто в кого запозичив ідею» не нова, і позитивне її вирішення, без образливих закидів у бік будь-якого дослідника, полягає у визнанні тієї обставини, що в певні часи «ідеї» самі «носяться у повітрі». На полях статті О. Єлеонської з проблеми виникнення та складання казки в дореволюційному «Етнографічному огляді» в бібліотеці Одеського національного університету є цікаві читацькі позначки, і є всі підстави

припускати, що їх власноруч зробив Р. М. Волков. На користь такої здогадки говорить та обставина, що ці «галочки» стоять, крім інших, біля тих місць тексту, де мова йде про поєднання (комбінації) казкових мотивів [6, с. 44, 45], що, як відомо, є одним з головних моментів концепції тодішнього одесита. В цій же статті також можна знайти виклад думок, яких легко сприйняти за витoki інших ключових ідей Волкова. Це, зокрема, міркування про «казкову формулу», необхідність «порівняння варіантів», відкидання «оздоблювальних, випадкових та зв'язкових подробиць», «розчленування казки» з метою виявлення її «основного ядра» чи то «основного мотиву» або «формули» [6, с. 40].

Умовно можна припустити, що Волков зі стислою викладу О. Єлеонською працює В. Вундта, Л. Вебера, Р. Мейєра, Ф. Лейєна, Г. Гункеля, Р. Петча та інших західних, переважно німецьких, вчених прямо переніс деякі їхні думки в свою роботу. Це стосується, зокрема, такого виділеного ним «прийому казкового стилю», як «нарощування ефекту». Ця думка, трішки інакше сформульована, міститься в праці Л. Ф. Вебера (див.: [27]), і в статті О. Єлеонської вона називається «прийомом підвищення». Герой виконує задачу, робить подвиг, застосовує хитрість, і кожна ця дія, повторюючись тричі, кожного разу стає для героя все складнішою [6, с. 49].

Таке ж саме припущення можна зробити і відносно Проппа. В згаданій статті Єлеонської наводяться такі думки німецьких вчених, котрі згодом проступають у піонера структурного вивчення казки. Це, зокрема, постановка задачі про виявлення джерела виникнення казки, яка зберігає в собі «сліди та знаки» цього джерела [6, с. 42], міркування про необхідність коректної класифікації казок, методологічний принцип пояснення тотожності казкових мотивів ідентичністю рівня суспільного розвитку різних народів у різні часи [6, с. 44], посилення при поясненні казки на міфологію та на сновидіння [6, с. 42], підвищений інтерес до постаті казкового героя та спроби його типологізації [6, с. 45], здогадки про оповідальні схеми, в яких можуть поєднуватися різноманітні мотиви [6, с. 51].

Недалеко від твердження про те, що дія є головним змістом казки [6, с. 50], знаходиться визнання Проппом функцій (вчинків) персонажів головним чинником її структурування. Близькими до проппівських висновків стосовно парадоксального поєднання різноманітності та одноманітності в казці є думки його німецьких попередників про те, що казки поєднують в собі протилежність сталості та змінюваності [6, с. 51].

В цьому ж ряду стоїть відповідність поглядів Проппа думкам Р. Мейєра (див. [23]) про те, що наділення героя чарівними здібностями, силами або дивними речами передбачає дбайливе ставлення до них. Їх слід берегти, але дуже часто в казці герой їх втрачає. Викрадання або втрата цього предмету й складає головну рушійну силу казки. Ця схема охоплює, за зауваженням Мейєра, величезну кількість казок, міфів, легенд як відсталіх,

так і культурно розвинутих народів. [6, с. 57].

Ясно, що існує висока ймовірність того, що В. Я. Пропп, як і Р. М. Волков, були знайомі якщо не безпосередньо з працями Р. Мейєра, то з оглядовою працею О. Єлеонської, однією з небагатьох на той час робіт з проблеми структури казки. Але розуміння «джерела динамічного розвитку» казки у Проппа не можна вважати якимось механічним «повторенням» сказаного німецьким дослідником, тим більше, що проста констатація поширеності мотиву викрадення чарівного предмету чи втрати сили у Мейєра та розгляд його як семантичної одиниці казки під назвою «Нестача» у Проппа є різними за своєю суттю підходами до одного казкового матеріалу. Тому саме своєрідною творчою асиміляцією думок, міркувань, роздумів попередників, а не простим їх «запозиченням», можна пояснити оцінку Проппом елемента «Нестача» як головного «динамізатора» розгортання казкової оповіді. Водночас такі твердження відображають реальну структуру казки як такого тексту, де основною є формула «життя – смерть – безсмертя» і де саме «нестача» ініціює її розгортання.

В свою чергу, деякими дослідниками вже сама О. Єлеонська розглядається як попередниця В. Я. Проппа. Безумовно, певні паралелі тут угледіти можна, але лишень тільки скорочений виклад відповідних проппівських функцій показує, наскільки ширшим вже став його підхід, де окрім провідної агресивної функції в понятті «чудесної сили» в Єлеонської у Проппа ми бачимо поняттєве втілення даного коду також у вигляді боротьби та перемоги. Розширення універсально-культурного змісту згаданої формули вбачається ще в перенесенні героя «на той світ» (мортальність-іммортальність), відгадках (інформаційний код), спасінні (іммортальність) тощо. Постає питання, чи насправді ця дослідниця є попередницею В. Я. Проппа? Безумовно, наведення на думку, трасування нею певного напрямку дослідницького руху виглядає суттєвою обставиною. Єдине, на що тут важко відповісти, – це питання про те, якою мірою та чи саме ця дослідниця безпосередньо визначила рух думки Проппа у відомому напрямі.

З іншого боку, цілком можливо припустити, що й висловлена Єлеонською точку зору сама була нею синтезована на підставі творчого засвоєння ідей тих німецьких вчених, виклад поглядів яких вона опублікувала п'ятьма роками раніше. Їх, як вже вище говорилося, з однаковою ймовірністю можна розцінювати як такі, що мали вплив на Проппа. Але проблема пріоритету тут також не вирішується. Якщо зважити на згадування елемента «зустрічі» в формулі Єлеонської, то вона постає як «попередниця» М. Г. Гаазе-Рапопорта, котрий саме «зустріч» вважав ключовим казковим елементом (див. [4]), але це не так⁴.

Іншими словами, серйозні дослідники завжди читають передніші роботи з проблеми, що їх цікавить, і через це подібні до розглянутих вище

збіги, аналогії та ремінісценції не є дивиною. Як пише В. Рижко, якщо не враховувати зв'язки між дослідниками, важко було б зрозуміти, чому той, а не інший аспект предметності стає сферою пізнання, і чому зацікавленість ним з'являється саме в цей, а не в інший час. Це пояснюється, з одного боку, визнанням суспільно-історичної обумовленості об'єкта пізнання, а з іншого боку – тим, що суб'єктом пізнання є не просто окрема людина, а людина, що несе відлук соціально-культурної взаємодії [18, с. 34–36].

З наведених в цій статті матеріалів можна зробити такий висновок. На деякі збіги у викладках Р. М. Волкова та В. Я. Проппа як з думками попередніх дослідників (в тому числі німецької фольклористично-наратологічної традиції), так і між ними самими, слід дивитись як на творчий синтез засвоєних матеріалів. Інакше і не може бути, адже працюючи з тією чи іншою літературою за темою, дослідник звертається до неї задля того, щоб певним чином використати її результати, і це використання не повинне вважатись за просте запозичення. Цей момент визначає ще й та обставина, що зміна дослідницьких цілей певним чином міняє смисловий контекст запозичених матеріалів, що свідчить про відсутність факту банального плагіату. Водночас В. Я. Проппа є в чому дорікнути – наукові чесноти вимагають від нього якщо не прямого посилання на джерело засвоєння виділених ним структурних елементів казки, коли це мало місце, то, принаймні, побіжної позитивної згадки свого попередника. Безумовно, наявні в цих дослідників збіги можна пояснити й тим, що обидва вони спирались на якийсь спільний матеріал, і ним цілком ймовірно можуть бути праці німецьких фольклористів та наратологів.

Можна також твердо говорити про те, що праця українського дослідника Р. М. Волкова є безумовно піонерською роботою, яка ваговитим чином визначила специфічні риси підходу до вивчення структури казки В. Я. Проппа. В певному сенсі вона задала загальний напрям наступних структурно-семіотичних досліджень, включно з тартусько-московською школою семіотики та цілою постпроппівською парадигмою, а також, деякою мірою, опосередковано вплинула на антитетичний щодо останньої французький структуралізм (див. дискусію К. Леві-Стросса та В. Я. Проппа [17]). Написання Р. М. Волковим своєї без перебільшення видатної книги перед 1924-м роком, з врахуванням недавніх буремних революційних подій, жахливого білого й червоного терору під час та відразу після громадянської війни, а також першого великого совецького голодомору в Україні початку 1920-х років, слід оцінювати як наукову звитяжність.

Примітки

¹ Якщо в цьому покажчику вміщено 118 типів казок про тварин, а в російському матеріалі їх було 67, то в українському – 314. Чисельність

чарівних казок відповідно становила 162, 114 та 187, легендарних казок – 47, 56 та 196, новелістичних – 58, 74 та 154, анекдотів – 291, 297 та 1350 відповідно. У підсумку типологічна казкова номенклатура українців складала 2277 одиниць, росіян 295, а в покажчику С. Томпсона вона становила 291 одиницю. Все це, вважає М. П. Андреев, є свідченням того, що український матеріал за кількістю сюжетів значно перевершує всі інші [1, с. 62; 2, с. 61–72].

² Серед з них – збірка О. Бодяньського «Наські українські казки» (1835). Разом з ним першими збирачами та дослідниками казок були Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Леся Українка, Іван Франко, а також І. Головацький, А. Димінський, Л. Жемчужников, М. Костомаров, І. Манжура, Д. Мордовець, С. Руданський, І. Рудченко, І. Срезневський, пізніше – автор слів гімну України Павло Чубинський, М. Драгоманов, В. Грінченко, О. Пчілка, С. Савченко, В. Гнатюк та інші. Особливо масштабними був творчий наробок останнього дослідника, котрий видавав свої праці протягом 1898–1911 років.

³ Навіть за сучасних часів публікації російських вчених-фольклористів та етнографів у багатьох випадках посилаються на українські фольклорні дані або безпосередньо звертаються до них, що красномовно свідчить про потужність казкової спадщини нашого народу, у той час як власні фольклорні явища деякими російськими дослідниками розцінюються як вироджені (див. [9]).

⁴ Думка О. Єлеонської про важливість врахування світоглядного контексту при аналізі казок [7, с. 189] перегукується з міркуваннями з цього приводу В. Шинкарука [19, с. 14], який започаткував цілу методолого-світоглядну школу, на засадах якої я досліджував структуру казки та обряду (див. [10]), але ж це не значить, що вона є його предтечею.

1. Андреев Н. П. К обзору русских сказочных сюжетов // Художественный фольклор.– Т. 2–3.– М.: Изд-во гос. Академии художественных наук, 1927.– С. 59–79.
2. Андреев Н. П. К характеристике украинского сказочного материала // Ольденбургу Сергею Федоровичу к пятидесятилетию научно-общественной деятельности. Сб. статей.– Л.: Изд-во АН СССР, 1934.– С. 61–72.
3. Волков Р. М. Сказка. Разыскания по сюжетосложению народной сказки.– Т. 1. Сказка великорусская, украинская и белорусская.– Одесса: Гос. изд-во Украины, 1924.
4. Гаазе-Рапопорт М. Г. Поиск вариантов в сочинении сказок // Зарипов Р. Х. Машинный поиск вариантов при моделировании творческого процесса.– М.: Наука, 1983.– С. 213–223.
5. Грушевський М. С. [Казка]. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн.– Т. 1 / Упоряд. В. В. Яременко; авт. передм. П. П. Кононенко; приміт. Л. Ф. Дунаєвської.– К.: Либідь, 1993.– Документ HTML [<http://izbornyk.narod.Ru/hrushukr/hrush107.htm>].

6. Елеонская Е. Н. К вопросу о возникновении и сложении сказок. [Из иностранной литературы] // Этнографическое обозрение.– М., 1907.– № 1–2.– С. 38–59.
7. Елеонская Е. Н. Некоторые замечания по поводу сложения сказок. Заговорная формула в сказке // Этнографическое обозрение.– М., 1912.– № 1–2.– С. 189–199.
8. Звіт про діяльність секції етнографічно-діалектологічної // Етнографічно-лінгвістична секція Одеської комісії краєзнавства при Всеукраїнській академії наук.– Одеса.– 1926.
9. Иванова А. А. К вопросу о происхождении вымысла в волшебных сказках / / Советская этнография.– 1979.– № 3, май – июнь.– С. 134–140.
10. Кирилюк О. С. Універсалії культури і семіотика дискурсу. Казка та обряд. Видання друге, доповнене та виправлене.– Одеса: Автограф / ЦГО НАН України, 2005.
11. Манжура И. И. Сказки, пословицы и т. п., записанные в Екатеринославской и Харьковской губ.– Х., 1890.
12. Никифоров А. И. Мотив, функция, стиль и классовый рефлекс в сказке // Сборник статей к сорокалетию ученой деятельности академика А. С. Орлова.– Л., 1934.– С. 287–190.
13. Одарченко П. Казка // Енциклопедія українознавства.– Т. 3.– Львів, 1994.– С. 921–923.
14. Потебня А. А. Объяснения малорусских и сродных народных песен.– Т. 2. Колядки и щедривки.– Варшава, 1887.
15. Пропп В. Я. Исторические корни “волшебной” сказки.– Л., 1986.
16. Пропп В. Я. Морфология “волшебной” сказки.– М.: Лабиринт, 1998.
17. Пропп В. Я. Структурное и историческое изучение волшебной сказки. [Ответ К. Леви-Строссу] // Семиотика.– М., 1983.– С. 566–584.
18. Рижко В. А Концепція як форма наукового знання.– К., 1995.
19. Шинкарук В. И. Мировоззрение, философия, культура // Мировоззренческое содержание категорий и законов материалистической диалектики.– К., 1981.– С. 4–16.
20. Baumgartner W. Jephthas Gelübde. // Archiv für Religionswissenschaft.– Leipzig, 1915.– Bd. XVIII. – S. 240–249.
21. Frobenius L. Die Weltanschauung der Naturvölker.– Weimar, 1893.
22. Liljenblad S. Die Tobiasgeschichte und andere Märchen mit toten Helfern.– Lund, 1927.
23. Meyer Richard M. Kriterien der Anelgnung.– Leipzig, 1906.– Verlag V.
24. Shcurtz H. Alterklassen und Männerbünde.– Berlin, 1909.
25. Thompson S. Motif-index of Folk-Literature, Fables, Mediaeval Romances // Alphabetical Index.– [FFC # 117]. – Helsinki, 1936.
26. Thompson S. Motif-index of Folk-literature, Fables, Mediaeval Romances.// A general synopsis of the index.– V. 5. A classification and Narrative Elements.– Academia Scientiarum Fennica.– Vol. XXXIX–XLVII. [1–6].– Helsinki, 1932.
27. Weber Ludwig Felix. Maerchen und Schwank. Eine stilkritische Studie zur Volksdichtung.– Kiel, 1904.